

On Dokuz Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı

19 Mayıs 1919 Millî Mücadele Tarihimizde ve yeni Türk Devleti'nin kuruluşunda çok önemli yere sahip olduğundan Atatürk bu olayı hem milli kurtuluş hareketinin başlangıcı saymış, hem büyük Nutuk'unu bu olayla başlatmış, doğum gününü soranlara 19 Mayıs'ı işaret etmişti. Atatürk Samsun'u ikinci ziyaretlerinde, 20-24 Eylül 1924 te halk tarafından sevgiyle, heyecanla karşılanmış, Büyük Gazi bir an önce Erzurum'a gitmek istediği halde burada beş gün kalabilmiştir. Bu günlerde üzerinde en çok konuşulan konu 19 Mayıs oldu:

Ey Zafer Nûru, Büyük Gazi bugün bastığın yer

Beş yıl evvel bize bahşettiğin ilham ile titrer.

"Samsun'da beş şerefli gün beş yılın hasretini dindirdi." 1924 gezisi 19 Mayıs'ın hatırlanmasını sağladığı gibi, Samsunluların Atatürk'e daha yakın durmalarına, kendilerini ona daha yakın hissetmelerine sebep oldu. Devletin içeride ve dışarıda karşılaştığı sorunlar sebebiyle 1925 te kutlamaların yapılmamış, belki yapılamamış olduğu düşünülebilir. Bu günü ebedileştirmek isteyen Samsun halkı 1926'dan itibaren 19 Mayıs'ı *Gazi Günü* olarak kutlamaya başladı ve bütün bu olaylardan Atatürk haberdar edildiği gibi kendisi de bunlara ilgisiz kalmadı, cevabi telgraflarıyla memnuniyetini dile getirdi. İlk kutlamalarla ilgili olarak Samsun Valisi Fahri (Kiper) Bey'e gönderdiği cevabi telgrafta, *"Muhterem Samsun halkının hakkımda izhar buyurdıkları asar-ı kadirşinasiyi derin memnuniyetle karşıladım. Teşekkürat ve muhabbetlerimin ahali-i muhteremeye iblâğını rica ederim, efendim."* diyordu. 1927 kutlamaları çerçevesinde Reisicumhur Hazretleri, 19 Mayıs günü ve Gazi Heykeli'nin temel atma törenleri münasebetiyle Samsun halkı tarafından gösterilen samimi ve yurtsever duygulara teşekkürle heykel alanının Gazi Parkı olarak isimlendirilmesine müsaade buyurdular. Bu seneki törenler, hükümet binası bitişiğinde yeni inşa olunan Gazi Parkı'nda *"Gazi Günü Kutlama Töreni Programı"* çerçevesinde gerçekleştirildi. Programa göre, 19 Mayıs Perşembe günü sabah saat 10.30 da Gazi Parkı'ndaki tören Reji fabrikasının düdüğünün işaretiyle başladı, bandonun İstiklal Marşı'nı çalmasından sonra, öteki fabrika ve kuruluşlar da düdükleleriyle törene katıldılar. İstiklal Marşı'nı müteakip vilayet ve belediye adına konuşmalar yapıldıktan sonra Samsun halkının parkta dikilmesine karar verdiği Gazi Heykeli'nin temel atma töreniyle gündüz etkinliklerinin birinci aşaması tamamlanmış oldu. İkinci aşamada Gazievi önüne gidilerek, burada Türk Ocağı adına konuşma yapıldıktan sonra da gündüz etkinlikleri tamamlandı. Gece askerler, okullar ve cemiyetler tarafından ayrı noktalarda üç fener alayı düzenlendi, ayrıca yine aynı akşam belediyede Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından bir şükran balosu gerçekleştirildi. Böylece 1927 yılı kutlamalarında üç ayrı tören yapılmış oldu. Bunlardan ilki Gazi Günü kutlamaları idi ki program çerçevesinde icra olundu. İkincisi Gazi Heykeli'nin temeli, Samsun halkına vekâleten Vali Kâzım (İnanç) Paşa tarafından atıldı. Üçüncüsü de İş Bankası Samsun şubesinin açılışı oldu.

1927 kutlamaları bir gerçeği daha ortaya çıkarmıştır ki bu zamana kadar dört ayrı kanunla dört resmi bayramımız mevcut olduğu halde, 19 Mayıs'ın da onlar gibi ülke genelinde kutlanması, bu günün Millî Mücadele'nin başlangıcı olması münasebetiyle unutulmaması gerektiğine Samsun basınında vurgu yapılmıştır. Ethem Veysi Bey, Samsun Gazetesindeki köşe yazısında, *"beşaretin cihanı hayrette bırakan mevzu ve medlulünü idrak eylemekte cihan dahi izhar-ı acz eylemiş"* iken *"Samsun... herkes gibi mazurdur."* diyor, bir başka yazıda *"... gönül pek arzu ederdi ki istiklal ve inkılap tarihinde pek mühim olan bu gün umum vatan için tebci ve tes'id olunsun"* temennisinde bulunuyordu. Öte

yandan aynı yılın Ekim ayında CHF'nin İkinci Genel Kongresinde Atatürk Büyük Nutuk'unu okurken 19 Mayıs'la söze başlaması Samsun'da ayrı bir heyecana sebep oldu, bundan sonraki kutlamaları daha anlamlı bir hale getirdi. Özellikle Gazi'nin gençliğe hitabesinin bu heyecanı doruk noktasına ulaştırdığı Samsun'dan ona çekilen telgraflardan anlaşılmaktadır.

1928 yılı 19 Mayıs kutlamaları için günler öncesinden hazırlıklar yapıldı. Halk Fırkası, belediye ve park önünde büyük taklar inşa olundu. 19 Mayıs sabahı saat 09.00da Gazi Hazretlerinin karaya ayak bastıkları iskele hizasında okulların, askeri birliklerin, askeri ve mülki erkân ile memurların ve halkın toplanması ile tören başladı. Bando eşliğinde geçit resminden sonra kortej Saathane Meydanı'na doğru ilerledi ve burada bir süre bekletildikten sonra Mecidiye Caddesi yoluyla Gazievi önüne geldi. Buradaki törende günün önemini belirten konuşmalar yapıldı, bandonun çaldığı marşlarla törenlere son verildi. Aynı gün yapılan etkinliklerden biri de Gazievi'nin açılması idi. Gazievi ziyaretçiler tarafından gezilmiş ve bundan sonra sürekli ziyaretçilere açık tutulmuştur. Şehrin manzarası görülmeğe değerdi. Her taraf baştanbaşa defne dallarıyla donatılmış, bütün kuruluşlar, mağazalar, dükkânlar rengârenk süslenmişti. Daha önceki kutlamalarda olduğu gibi, gece fener alayları ve belediyede şükran balosu düzenlenmişti. Mahalli düzeyde ve belirtilen etkinliklerle kutlamalar yapılırken Gazi Parkı'nın tamamlanmasından ve 1932 yılı Ocak ayında Gazi Heykeli'nin dikilmesinden sonra törenlerle ilgili yeni bir programın geliştirildiği ve uygulamaya konulduğu anlaşılmaktadır.

Nitekim 1933'te Gazi Günü'nün daha büyük törenlerle kutlanacağı, bunun için hazırlıklar yapıldığı bildirilmekte idi. Bu münasebetle Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, Samsun Belediye Reisi İhsan Bey'e çektiği cevabi telgrafında, "Milli savaş için anavatana Samsun'da ilk çıktığım 19 Mayıs gününü kutlulamayı vesile ederek hakkımdaki sevgi ve alakayı bildiren yüksek duygulu ve eyilik bilir halkımıza teşekkürlerimin iletilmesini rica ederim, efendim" diyordu. 19 Mayıs Cuma günü belirlenen saatte defne dallarıyla süslenmiş motorlar yavaş yavaş Park İskelesi'ne doğru ilerleyerek getirdikleri bir manga askeri iskeleye çıkardılar. Bunlara kumanda eden subay tarafından iskelenin geçit mahalline gerilmiş olan siyah perde kılıçla yırtılarak, büfe önüne kadar gelindi. Yürüyüş sırasında fabrika ve trenler düdüklarini çaldılar, top atışları yapıldı. Büfe önünde liseli gencin hitabesinden sonra Gazi Heykeli önünde toplanıldı, çelenkler sunuldu, konuşmalar yapıldı, öteki etkinliklerle törenler tamamlandı. Aynı yıl göze çarpan bir başka gelişme de Gazi Günü'nün Samsun'un sınırlarını aştığı, İstanbul'da bulunan Samsunluların bu günü orada kutlamak, ayrıca Havzalıların da 25 Mayıs'ı *Gazi Günü* olarak anmak üzere tören hazırlıkları yaptıkları anlaşılmaktadır. Gazi Günü, *15. Yılında*, 1934'te Samsun'da fevkalade bir surette kutlandı. Gazi'nin büstünü taşıyan en öndeki motor, arkasındakilerle birlikte Gazi İskelesi'ne doğru harekete geçmiş, bu sırada kuruluşlar düdüklarını çalmışlar, büst ile gelen asker ve subaylar iskeleyi takiben ilerlemiş önlerinde tutulan bir siyah perde zabitlerin kılıçlarıyla yırtılarak büstün parka getirilmesi sağlanmış, Gazi Heykeli'ne zarif çelenkler konulduktan sonra yapılan etkinliklerle tören sonlandırılmıştır.

24 Kasım 1934 tarih ve 2587 Sayılı Kanunla Gazi Hazretlerine Atatürk soyadının verilmesinden sonra, 1935 yılı 19 Mayıs'ından itibaren Gazi Günü'nün adı Atatürk Günü oldu. "*19 Mayıs Atatürk Günü Bu Yıl Samsun'da Çok Özenli ve Düzenli Türelerle Kutlandı.*" Atatürk, Samsun Valisine çektiği cevabi telgrafında 19 Mayıs gününün yıldönümü münasebetiyle kendisine karşı gösterilen duygulara teşekkür etmekteydi. Bu yılki törenlerin geçmiş yıllardakilerden farkı, Atatürk Günü'nün ön plana çıkmış olmasıdır. 1936 kutlamalarında ise Atatürk büstünün yerini Atatürk portresi almış, diğer törensel öğelere dokunulmamıştır. 1936 da kutlamalar Ankara'da 19 Mayıs'ı çağrıştıracak biçimde hipodromda yapıldı. "*19 Mayıs ... Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı mutlu günün yıl dönümü, ulusumuz için hakiki bir bayram oldu.*"

1937 yılından itibaren kutlamalarda önemli değişikliklere gidildi. 19 Mayıs'ın öteden beri Samsun'da kutlana geldiği bilinmekte olduğundan Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) illere genelge göndererek bundan böyle 19 Mayıs'ta *İdman Bayramı* olarak etkinlikler yapılmasını istedi. Zaten öteden beri, yaklaşık 1916'dan itibaren Türkiye'de bahar aylarında bir *jimnastik şenlikleri*, *mektepliler bayramı* ya da *idman bayramı* vb. isimler altında etkinlikler yapılmakta idi. Milli Mücadele günlerinde unutulmaya yüz tutmuş söz konusu etkinlikler, 25 Şubat 1927 de yürürlüğe giren *Talebe Bayramı Hakkında Talimatname* ile tekrar canlandırılmıştı. Talimatnameye göre, *Talebe Bayramı*, Mayıs ayının beşinci günü idi. Ayrıca 10. maddede de *İdman Bayramı*'ndan söz ediliyor, bu çerçevede ilkokulların dışında öğretmen okulları ile ortaokul ve lise öğrencileri arasında spor karşılaşmalarının yapılması öngörülüyordu. Çok geçmeden Milli Eğitim Bakanlığı söz konusu etkinlikleri bütün orta dereceli okulları kapsayacak şekilde yaygınlaştırdı. Cumhuriyet döneminin ilk İdman Bayramı, 10 Mayıs 1928 günü Ankara'da 13 yaşından büyük 600 öğrencinin katılımı ile yapılan beden eğitimi gösterileri neticesinde, bandonun çaldığı marşlar eşliğinde Mustafa Kemal Paşa'nın önünden geçerek gerçekleştirilmiş oldu. Bundan sonra, birçok şehir ve kasabada, -1935 Nisan'ında yapılan kutlamalar hariç- her yıl Mayıs ayında etkinlikler sürdürüldü. Ancak unutulmaması gerekir ki bayram, kanunla ilan edilir, başka bir deyişle yasamanın işidir. Şimdiki halde MEB'nin genelgesi doğrultusunda Samsun'da ve bütün ülkede yapılan törenler anlamlı olmakla birlikte, resmi bayram kutlamasından çok bir tür törensel etkinliği ifade etmekteydi. Ahali gazetesinin, "... zaman geçtikçe ehemmiyeti bir kat daha artan 19 Mayıs'ın diğer milli bayramlar sırasına girerek yalnız gençlik ve gençler için değil bütün yurttaşlar için milli bir bayram olacağını çok ümit ederiz." dileği bir yıl sonra, 1938 de gerçekleşme imkânı bulacaktır. MEB'nin söz konusu genelgesi doğrultusunda 1937 yılından itibaren Samsun'daki etkinliklere bir de spor şenlikleri ilave edilmek suretiyle gündüz ve gece olmak üzere iki aşamalı programdan üç aşamalı bir programa geçildi. Buna göre sabahleyin Samsun'a ait mutat program icra edildikten sonra, öğleden sonra spor etkinlikleri gerçekleştirilmekte idi. Yeni olan kısım da burası idi. Bu kısımda -ki programda ikinci kısım olarak gösterilmiştir- yer alan etkinlikler şu şekilde belirleniyordu: *Saat 14.00'te jimnastik ve spor şenliklerine katılacak öğrenciler ve sporcular Cumhuriyet Meydanı'nda toplanacaklar, askeri bando eşliğinde stadyuma doğru yürüyecekler; saat 15.00'te vali, garnizon komutanı, belediye başkanı, maarif müdürü, halkevi başkanı, beden terbiyesi asbaşkanı tarafından öğrenciler ve sporcular teftiş edilecek, teftişten sonra birlikte İstiklal Marşı söylenecek, marş eşliğinde göndere Türk Bayrağı çekilecek, günün anlamıyla ilgili konuşmalardan sonra öğrencilerin geçit töreninin ardından, MEB'nin yönergesi doğrultusunda jimnastik gösterilerine geçilecek, bir de futbol karşılaşması yapılacaktır. Futbol müsabakasından sonra okullar ve sporcular stadyumdan çıkarak, bando eşliğinde Onuncu Yıl ve Sporcular Marşlarını söyleyerek Cumhuriyet Meydanı'na gelip burada dağılacaktı.* 1938 yılı törenleri de böyle icra edildi. Gazetelerde bir önceki yılın, 1937 yılı spor etkinliklerinin fotoğraflarına yer verildi.

1937 törenleri Maarif Vekâleti'nin genelgesine bağlı olarak öteki vilayetlerde de gerçekleştirildi. 19 Mayıs 1937 de Ankara Stadyumu'nda yapılan gösteriler nedeniyle sevgi ve bağlılık duygularını ileten İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya çektiği teşekkür telgrafında, 19 Mayıs'ın yıl dönümünde stadyumda toplanan muhterem yurttaşların ve bilinçli ve gürbüz gençliğin yüksek ve kalbi hislerini bildiren telgrafını sevinçle aldığını ifade ediyordu. Atatürk, aynı yıl 17 Mayıs 1937 de İngiltere Kralı VI. George'a taç giyme töreninden dolayı tebrik telgrafi çekmiş, buna mukabil İngiltere Kralı da 19 Mayıs'ta Atatürk'ün doğum gününü kutlamıştı. Bu olaydan sonra 19 Mayıs biraz daha ön plana çıkmış görünmektedir. Atatürk 19 Mayıs 1938 de, ikinci ve son İdman Bayramı'nı o sırada Ankara'yı ziyaret etmekte olan Yugoslavya Harbiye ve Bahriye Nazırı Orgeneral Mariç ve Türk yetkilileri ile birlikte izledi. Rahatsızdı ve seyahate çıkacaktı. Konuşmayı o değil, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya yaptı. Şükrü Kaya konuşmasında, Atatürk'ün 19 Mayıs gününün Türk gençliğine ve Türk sporculuğuna tahsis edilmesini tensip buyurduğunu, milli bayramlarımız arasına

girecek bu günün her yıl kutlanacağını, bu günün kutsiyetine binaen Ankara Stadyumu'nun adının 19 Mayıs Stadyumu olarak değiştirileceğini söyledi. Törene katılan binlerce kişinin imzaladığı aynı özdeki bir öneri halk tarafından alkışlarla kabul edildi. 19 Mayıs Stadyumu adlandırmasının yanı sıra, 19 Mayıs gününün gençlik ve spor bayramı olarak benimsenmesi dile getirilmiş oldu.

Esasen TBMM'nin açılmasından 1926 yılına kadar ayrı ayrı yasalarla kabul edilen dört adet, bir de Osmanlı Devleti'nden kalan 25 Haziran 1325 (8 Temmuz 1909) tarihli Meşrutiyet Bayramı olmak üzere toplam beş adet milli bayramımız arasında 19 Mayıs yoktu. 27 Mayıs 1935 tarih ve 2739 Sayılı Kanun'la ulusal bayram ve genel tatiller yeniden belirlenirken bazı eksiltmeler, bazı arttırmalar yapıldı. 19 Mayıs'ın bayram ilan edilmesi yine gerçekleşmedi, hatta yasa tasarısının genel kurulda görüşülmesi sırasında bundan hiç söz edilmedi. Atatürk'ün özel ilgisi olmasaydı milli bayramlarımız arasında yer alması mümkün görünmüyordu. 19 Mayıs çoğu devlet yöneticilerinin hafızalarından kaybolup gitmişti. Ancak başlangıcından bu yana Samsun'un Gazi Günü ile ilgili kutlamalar Atatürk'ün bilgisi dâhilinde cereyan ettiğinden, Nutuk'unu bu olayla başlatması ve doğum gününü bu tarihle belirlemesi, söz konusu kanunun kabulünden bir yıl kadar sonra sözün tekrar 19 Mayıs'a getirilmesine neden olmuştur. Atatürk'ün 19 Mayıs 1936 da İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda etrafındakilere bu günü hatırlatmasıyla, resmi bayramlar arasında yerini alması sürecine girilmiş oldu. Dâhiliye Vekâleti'nin hazırladığı ve 28 Mayıs 1938 de bakanlar kurulunda görüşülüp kabul edilen 2739 Sayılı Kanun'un ikinci maddesine bir fıkra ve aynı kanuna bir madde eklenmesi hakkındaki yasa tasarısı, 1 Haziran 1938 de meclis başkanlığına sunuldu. İkinci maddeye bir fıkra eklenmesiyle ilgili tasarının gerekçesinde deniliyordu ki, "19 Mayıs günü, yurdun her bucağında, Türk gençleri ve sporcuları ve milyonlarca Türk halkı, toplu ve birlikte ebedi ve cihanşümul bir tarihin dönüm günlerinden en büyüğünü kutlulamaktadırlar. Bu gün beşer tarihinin insanlık ve medeniyet lehine olarak taliini ve gidişini değiştirdiği gündür. Bunu takip eden on sekiz senenin her günü o devrim gününün ne büyük ve ne alemşümul neticeler verdiğini göstermektedir ve mütemadi bir ittiradla atide göstermekte devam edecektir. Onun içindir ki en büyüğümüz olan Atatürk bu atının en kuvvetli zamini olan Türk gençliğine ve Türk sporculuğuna bu günün tahsis edilmesini tensip eylemişlerdir. Böyle mukaddes bir günün ulusal bayram günleri arasında bulunması tabii olduğundan 2739 numaralı kanuna bu fıkra ilave edilmiştir." Dâhiliye Encümeni 6 Haziran 1938 tarihli toplantısında hükümetin görüş ve düşüncelerine katıldığını beyanla, esasla ilgili olmayan cüzi değişikliklerle kabulünü karar altına aldı ve tasarının birinci görüşmesi 13 Haziran 1938 de genel kurulda yapıldı, kanunun bütünü ve maddeleri hakkında hiç söz alan olmadı, hiçbir tartışma yaşanmadı, maddeleri okundu ve olduğu gibi kabul edildi. 20 Haziran 1938 tarihli ikinci görüşmede genel kurul üyeleri her hangi bir düzeltme, ekleme önerisinde bulunmadılar, konu ile ilgili söz alan olmadı ve tasarının bütünü oylanarak aynen benimsendi. Meclisteki sessizliğin Atatürk'ü hastalığı ile ilgili olduğu düşünülebilir. Nitekim 19 Mayıs 1938 de çıktığı Mersin-Tarsus-Adana gezisinden 25 Mayıs'ta Ankara'ya dönen Atatürk, bir gün sonra İstanbul'a hareket etmiş, 28 Mayıs'ta burada rahatsızlık geçirmiş, rahatsızlığı artınca 1 Haziran'da kendisi için satın alınan Savarona yatına nakledilmiş, muayeneleri dâhil, görüşmelerini, kabullerini bir müddet burada sürdürmüş, hastalığı ilerleyince 24/25 Temmuz gecesi, bir daha ayrılamayacağı Dolmabahçe Sarayı'na geçmiştir. TBMM'nin kabul ettiği yasa tasarısı kanunlaşmak üzere 21 Haziran 1938 de cumhurbaşkanının onayına sunuldu ve bu kanunun neşir ve ilanı cumhurbaşkanlığı makamından 28 Haziran 1938 de başbakanlığa bildirildi ve söz konusu kanun 4 Temmuz 1938 de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Yürürlüğe giren 4 Temmuz 1938 tarih ve 3950 Sayılı Kanun'a göre, 2739 Sayılı Kanun'un ikinci maddesine bir fıkra ekleniyordu: "G) Gençlik ve spor bayramı; Mayısın 19 uncu günü."

Bu tarihten sonradır ki Atatürk'ün Samsun'a çıktığı gün, resmen 19 Mayıs 1939'dan itibaren Gençlik ve Spor Bayramı

olarak kutlanmaya başlanmıştır. Atatürk 19 Mayıs'ı resmi bayram günü olarak görememiş, buna ömrü yetmemiştir. 1981 e kadar bu adla anılan 19 Mayıs, 17 Mart 1981 tarih ve 2429 Sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun ile isim değişikliğine uğratılmış, söz konusu kanunun 2. maddesinin A) fıkrası 2. ayırımında, "**2. 19 Mayıs Günü Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı günüdür.**" denilmiştir. Artık bu bayram, sadece Samsun'da kutlanan Gazi Günü değil, milletin bayramı olmuştur.

Dursun Ali AKBULUT

KAYNAKÇA

Ahali, 23 Mayıs 1933.

AKBULUT, Dursun Ali, "Samsun'un 'Gazi Günü' ya da 19 Mayıs Bayramı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XI, S 33, Kasım 1995.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, V, Tamim ve Telgrafları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1989.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, V, Tamim ve Telgrafları, Yay. Haz. S. Borak, U. Kocatürk, Ankara 1972.

Haber, 24 Eylül 340/1924.

Samsun, 15 Teşrinisani (Kasım) 1927.

TANYER, "Mektepliler İdman Bayramı", s.56-61 ("19 Mayıs 1919-19 Mayıs 1938", **Ülkü**, 64, s.289-294, 361 den naklen).

TANYER, Turan, **Mektepliler İdman Bayramı**, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2010.

TBMM Kavanin Mecmuası, c. 18, Ankara 1938.

TBMM Zabıt Ceridesi, V. Devre, c. 26, s. Ek 1.

Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, GKB Yay., Ankara 1989.

YALÇIN, B. S., GÖNÜLAL, İ., **Atatürk İnkılâbı**, Ankara 1984.

21/11/2024 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/on-dokuz-mayis-aturku-anma-genclik-ve-spor-bayrami/?pdf=3423> adresinden erişilmiştir